

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER VE UNUTULAN BİR MAKALESİ: KASTAMONU

Eyüp AKMAN*

Özet

Yakup Kadri Karaosmanoğlu Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na damgasını vurmuş bir yazar, edebiyatın hemen her alanında eser vermiş usta bir sanatkârdır. Millî Mücadele'ye, yazdıklarıyla destek olmuş, uzun yıllar milletvekilliği ve diplomatlık görevlerinde bulunmuştur. Yakup Kadri, aristokrat bir aileye mensuptur. Çocukluğu Mısır'da sarayda geçmiştir. Onun asilzade oluşu, aldığı eğitim ve terbiye, özellikle batı kültürünü iyi bilmesi eserlerinde kendini hissettirir. Bilindiği gibi, Yakup Kadri *Yaban* romanında, köye ve köylüye kötümser bir gözle bakmıştır. Bu makalemizde Yakup Kadri'nin diğer eserlerinde köye, köylüye ve halka nasıl baktığı araştırılmış ve onun bu bakış açısına sebep teşkil eden unsurlar üzerinde durulmuştur. Bundan dolayı hemen hemen bütün eserleri bu gözle araştırılmış ve yorumlanmıştır. Ayrıca onun daha evvel yayımlanmamış olan "Kastamonu" adlı yazısı bu makalede incelenmiş ve yazının tamamı makalenin sonunda verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Kastamonu, Anadolu, köy

SOME VIEWS ON YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU AND ON A FORGOTTEN ARTICLE OF HIM: KASTAMONU

Abstract

Yakup Kadri Karaosmanoğlu was a writer who left his mark in the Turkish Literature of the Republican Period, and a prolific artist who produced works virtually in every field of literature. He gave his support to the War of Independence through his writings, and worked as a member of parliament and a diplomat for a long time. Born into an aristocratic family, Yakup Kadri spent his childhood in a palace in Egypt. His being a nobleman, his educational background, and his having good knowledge, particularly, of the western culture make itself apparent in his works. As is known, Yakup Kadri in his novel *Yaban (The Stranger)* has a pessimistic view of the village life and the peasants. This study examines how Yakup Kadri views the village, the peasants and the general public in his other works. The study also deals with the

* Doç.Dr. Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Kastamonu, e-mail.: eakman@kastamonu.edu.tr Türkiye

factors that formed the basis of his views. Accordingly, almost all of his works are examined and interpreted from this point of view. This study also examines the article “*Kastamonu*” by Yakup Kadri which has not been published before, and the article is available with the full text at the end of the study.

Key Words: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban (The Stranger)*, *Kastamonu*, Anatolia, village

Giriş

Yakup Kadri Karaosmanoğlu Türk edebiyatının hemen her türünde eser vermiş bir yazarımızdır. Eserleri sağlığında ve ölümünden sonra birçok kez basılmıştır. Millî Mücadele yıllarında *İkdam* gazetesinde yazdığı makalelerinden bazıları da *Ergenekon* adı altında neşredilmiştir. Fakat *İkdam*'daki diğer yazıları ile başka gazetelerdeki makaleleri sağlığında yayımlanmamıştır. Bu makaleler hakkında birkaç mezuniyet tezi hazırlanmıştır.¹ Ancak bu tezler de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun makalelerinin tam külliyatını vermekten uzaktır.

Karaosmanoğlu Millî Mücadele'ye, başlangıçta İstanbul'da yazdığı yazılarla destek vermiştir. 1921 yılının temmuz ayında ise Atatürk'ün isteği üzerine Ankara'ya çağrılır. Yakup Kadri Ankara'ya, İnebolu-Kastamonu-Ilgaz-Çankırı hattından gider. Bu yolculuk Yakup Kadri ve edebiyatımıza üç yazı kazandırır: “Ankara Yolunda”, “Ilgaz'ın Eteğinde” ve “Kastamonu”. Bunlar sırasıyla *İkdam* gazetesinin 4, 6 ve 9 Temmuz 1921 tarihli sayılarında yayımlanmıştır. Aynı yazılar *Kastamonu Açık Söz* gazetesinde de *İkdam*'dan iktibas edilerek yayımlanır (10, 12, 17 Temmuz 1921). Bunlardan ilk iki yazıyı Yakup Kadri *Ergenekon* kitabına almıştır. Fakat sonuncu yazı bu kitapta yer almamıştır. Üstelik bu yazı Yakup Kadri'nin makalelerini konu alan tezlerde de bulunmamaktadır.

Bu makalemizde Yakup Kadri'nin Anadolu'ya, insana, halka bakışı, başta “Kastamonu” yazısı olmak üzere diğer eserlerinden de örnekler verilerek anlatılmaya çalışılacaktır. Ayrıca onun bakış açısına yön veren mizacı ve yetişme tarzı üzerinde de durulacaktır.

Edebiyatımızda *Yaban* romanı için “aydın-köylü çatışmasını ele alır, bu romanda köy ve köylü hep kötü yönleriyle irdelenmiştir, böyle bir köy var mıdır?” gibi artık klasikleşmiş diyebileceğimiz kıymet hükümleri vardır. Bu minvâlde roman üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Burada bu tartışmalara girecek değiliz. Bizim problem cümlemiz, *Yaban*'da köyü, köylüyü, Anadolu coğrafyasını hep kötü yönleriyle ele alan, karşımıza iğrenç diyebileceğimiz tablolar çıkartan Yakup Kadri'nin acaba diğer eserlerindeki tavrı nasıldır ve bu tavrının sebepleri nelerdir, olacaktır. Bu sorulara bir

1 Bu tezler için bk. (Büyükarman, 2002; Gürel, 1969; Korkmaz 1980).

cevap bulmak amacıyla yazarın hemen bütün eserleri incelenmiş ve not edilmiştir. Yakup Kadri'nin eserleri kendi türü içinde zamandizimsel olarak verileceğinden yukarıda sözü geçen yazı, sırası gelince değerlendirilecektir.

1. Çocukluğu ve İlk Tahsili

Yakup Kadri hakkında sağlam bir hüküm verebilmemiz için onun çocukluğuna kadar inmemiz, yetişme tarzı hakkında bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Bildiğimiz gibi yazar, 1889 yılında Kahire'de bir sarayda dünyaya gelmiştir.² Çocukluğunun ilk altı yılı bu sarayda, dadılar elinde, bir prens gibi yetiştirilerek geçer. Hatıralarında Yakup Kadri ilk çocukluk yılları hakkında şunları söyler:

" (...)çeşit çeşit yemiş ağaçlı bahçesiyle ne büyük, ne güzel, ne süslü, ne ferah ve ne kadar kalabalık bir evimiz vardı. (...)Sabahları güler yüzlü dadılarımızın bizi türlü şaklabanlıklarla uyandırıp kaldırışları, giydiren kuşatışları ve annemizin elini öpmeye götürdükten sonra elvan elvan reçel tabaklarıyla donanmış kahvaltı tepsisinin başına oturtuşları; geceleri incecik saz örgülerden kuru yemiş sepetleri etrafında birbirinden tuhaf masallarla avutup uyutuşları ve bu kalkışlarla bu yatışlar arasında geçen günlerin her biri bir başka şenlik, bir başka bayram havasıyla dolup taşan saatleri (...) ne tadına doyulmaz saadetlerdi." (Karaosmanoğlu, 1965: 14).

Ailenin durumu bozulunca Yakup Kadri, annesi ve babasıyla Manisa'ya, asıl memleketlerine gelirler. Yakup Kadri'nin babası köklü bir aile olan Karaosmanoğulları'ndan Abdülkadir Bey'dir. Yakup Kadri gerek Mısır'da paşa saraylarında yetişmesi ve gerekse köklü bir aileye mensup olması dolayısıyla kendisini hayatı boyunca idare eden bir aristokrat zihniyete daha çocukluğunda sahip olmuştur. Onun yetişmesine ve mizacına yön veren kişi, annesidir. Babasını annesi kadar sevmez. Bunun sebebi de ona çocukluğunda annesi ve saray çevresinde aşılana *kibar insan olma* arzusu olmalıdır. Nitekim babasını, kılık kıyafeti ve kabalığı yüzünden sevmez. Hatıralarında babası ile ilgili şunları söyler:

2 Yakup Kadri'nin Mısır hikayesi Hasan Ali Yücel'in eserinden özetle şöyledir: Mısır hidivi (valisi) Mehmet Ali Paşa'nın torunu Prens Ahmet Paşa, evlenmek için Çerkez bir cariyeye aramaktadır. Bunun üzerine İstanbul'a haber gönderilir ve Yakup Kadri'nin büyük amcası Yakup Paşa'dan yanında bulunan evlatlığı Şemsi cariyeye olarak istenir. O da zevce olarak kızı alırlarsa vereceğini, aksi takdirde kızı satmayacağını söyler. Prens Ahmet Paşa razı olur ve Şemsi ile evlenir. Kısa süre sonra bir oğulları olur: İbrahim Paşa. Beraber büyüsünler diye İbrahim'in yanına İkbâl adında bir kız alırlar. İbrahim ile İkbâl çok iyi derecede yetiştirilir, onlara birkaç yabancı dil dahi öğretilir. Ailenin amacı ikisini evlendirmektir. Nitekim bunlar evlenir. Fakat iki sene içinde çocukları olmaz. Bunun üzerine İbrahim, Nevciyan adında başka bir kadınla evlenir. İkbâl ise bir kenarda ve kocasıdır. Yıllar sonra Mısır'da iç isyanlar ortaya çıkınca Şemsi Hanımefendi Türkiye'deki eski efendilerini hatırlayarak saray halkıyla beraber İzmir'e gelir, oradan da Yakup Kadri'nin babasının bulunduğu Manisa'ya geçer. İktisadi şartları bozuk olan ve evli olmasına rağmen bohem bir hayat sürdüren Kadri Bey'e Şemsi Hanım acır ve önceki efendisinin yeğenini beraberinde Mısır'a götürür. Kadri Bey'i orada İkbâl Hanım ile evlendirirler ve 1889 yılında Yakup Kadri dünyaya gelir. O şaşalı saray hayatı İbrahim Bey ile Şemsi Hanım'ın ölümü ile sona erer ve İkbâl Hanım, kocası ve çocukları Manisa'ya geri dönmek zorunda kalırlar (Yücel, 1989: 9-15).

“Çocukluğumda babama ait hiçbir şey bana hoş ve mûnis gelmezdi. Ne adını sanını, ne kalıbını, kıyafetini, ne oturup kalkışını, ne yüzünü, ne huyunu, ne de konuşma tarzını beğenirdim. (...) Bundan başka, babam bir çok sözleri koyu bir taşralı şivesiyle söylerdi. (...) O, böyle konuşurken bir büyük şehirden henüz göçüp yerleştiğimiz bu Anadolu kasabasının sokaklarında uzaktan bile bakmaya alışmadığım kaba saba, kılıksız kıyafetsiz adamlardan biri güya kapımızdan içeri dalarak bize söğüp saymaya başlamış sanırdım.” (Karaosmanoğlu, 1965: 10).

Annesini ise, babasının tam tersi olarak, “O kibar, o kibirli, o kendisine “sen” diye hitap edildiği vakit en ağır bir hakarete uğramış gibi yüzü kıpkırmızı kesilen teşrifatlı hanım efendi” diye tavsif eder (Karaosmanoğlu, 1965: 11).

Mısır yıllarında küçük Yakup, özel hocalardan ders alarak öğrenim hayatına başlar. Manisa’ya geldikten sonra ise herkesin gittiği okullara devam mecburiyetinde kalır. Bu duruma kolay kolay alışamaz. Daha evvel halk arasına karışmamış bir çocuk için zor bir durumdur bu. Yakup Kadri o günleri şöyle anlatır:

“Her sabah –belki doğdukları günden beri vücutları sabun ve su yüzü görmemiş-üstleri başları pejmürde, ayakları çıplak bir alay çocukla tıklım tıklım dolu sınıftan içeri girince bir boğucu gazla tıkanır gibi olarak kendimi yere düşmekten güç tutar ve sendeleye sendeleye sırama geçip oturduktan sonra da uzun bir müddet gönül bulantılarını bastırmak, baş dönmelerimin önünü almak gayretiyle kıvrım kıvrım kıvranırdım.” (Karaosmanoğlu, 1965: 27).

Niyazi Akı Yakup Kadri’nin köylü çocuklarıyla münasebeti hakkında şunları yazar: “Yakup Kadri varlıklı, evine kitap girmiş, devrin hiç değilse edebî kültürüne âşına bir ailenin kucağında yetişmiştir. Köylü çocuklarıyla münasebetini de nihayet bir ağa zâdenin münasebeti derecesinde kabul etmek yerinde olur.” (Akı, 1960: 10).

Yakup Kadri çocukluk yıllarının bir kısmını geçirdiği Manisa halkına da intibak edememiştir. Onları görünce âdeta bir irkilme krizine girmektedir: “Küçük olsun, büyük olsun, kadın olsun, erkek olsun burada ilk rast geldiğim her kişiye, hatta ilk girip çıktığım her yere karşı mutlaka böyle bir huylanma ve irkilme krizine tutuluyordum.” (Karaosmanoğlu, 1965: 34).

Çocukluğundan itibaren halk tabakasından birileriyle karşılaştığı zaman “irkilme krizi”ne giren Yakup Kadri’yi, yüksek çevreden biriyle karşılaşma ihtimali bile heyecanlandırmaya yetmektedir. Bir gün babasıyla sokakta gezerken Mevlevîhâne’nin önüne gelirler. Babası ona müsait bir zamanda Mevlevîhâne’de bulunan Abdülhalim Çelebi’nin elini öptüreceğini, onun bir Veliahd, Veliahdlığın ise Mısır’daki Hidiv gibi bir şey olduğunu söyler. Bunun üzerine çocuk Yakup, şu düşüncelere sahip olur:

“Bu el öpme merasimi hemen olacaktıysa yüreğim ağzıma geldi. Gerçi ben, Mısır’da bir çok prenslerin dizlerinde oturmuş ve bir çok prenseslere yanağımı okşatmış, hatta bu prenseslerden bir tanesiyle pek samimi münasebette bulunmuştum ama, birkaç zamandan beri o yüksek çevrelerden epeyce aşağılara düşmüş olduğumdan midir nedir, şimdi bu kadar büyük bir adamın huzuruna çıkmak ihtimali bile beni bir hayli ürktüyordu.” (Karaosmanoğlu, 1965: 43).

Manisa halkına ve hayatına alışamayan sadece çocuk Yakup değildir. Saraylarda yetişmiş annesi de yeni hayata intibak edememiştir. Bundan dolayı sıradan bir Anadolu’nun yaşadığı hayat şartlarına alışamaz ve bu hayat, ona ve çocuk Yakup’a ıstırap olur. Annesinin bu ruh halini Yakup Kadri’den dinleyelim:

“Hele annemin bu yazıklarda daha ziyâde rüstaîleşen [köylüleşen] yerli âdetlerine göre, kâh ayaksız bir tahta sofranın, kâh bir bakır sininin etrafında halka teşkil edip oturan ev sahipleriyle diz dize, dirsek dirseğe sıkışarak aynı kaptan elle yemek yerken duyduğu ıstırap, yüzünden okunur bir raddeye varınca bütün lokmalar boğazımda dizilip kalırdı.” (Karaosmanoğlu, 1965: 137).

Bütün bu olumsuz şartlara rağmen annesi, Yakup Kadri’nin öğretimine ve terbiyesine önem verir. Annesi ona *Ekmekçi Kadın*³ ve *Monte Cristo*⁴’yu okur. Bu kitaplar onun üzerinde önemli bir tesir bırakır.

Ailesi İzmir’e taşınır ve Yakup Kadri orada İdâdi’ye devam eder. O yıllarda Türk edebiyatı ve edebiyatçılarını tanımaya başlar. İstibdat’ın ağırlığını yine o yıllarda hisseder, Jön Türklerin hikâyelerini o yıllarda dinler.

Yakup Kadri, tekrar annesiyle beraber Mısır’a gider. Prens Mehmet Ali’nin sarayında kalırlar. Bu yıllarda Yakup Kadri, Frère’ler okuluna giderek Fransızca öğrenir. Bir müddet de İsviçre Lisesi’ne devam eder. Öğrendiği bu Fransızca, onun dünya görüşüne ve mizacına yansiyacaktır. Artık Fransızca’yı ana dili gibi bilen, Fransız edebiyatını ve batı kültürüne nüfuz etmiş biri olarak 1908 yılı başlarında, Meşrutiyet’in ilânından evvel İstanbul’a gelir. Henüz 18 yaşındadır. Fakat aldığı eğitim ve terbiye, İstanbul’da bir paşa zâdenin, bir aristokratın aldığı eğitimden aşağı değildir. Bundan dolayı olsa gerek Yakup Kadri İstanbul’a çabuk alışır, hatta ilerleyen yıllarda İstanbul’suz yapamayan biri haline gelir. Çünkü İstanbul Dersaadet’tir, medeniyetin merkezidir, ama Anadolu ise her şeye rağmen taşradır.⁵

3 Müellifi, Fransız yazar Xavier de Montepin’dir.

4 Müellifi, Fransız yazar Alexandre Dumas’tır.

5 Yakup Kadri, Millî Mücadele yıllarında Anadolu’ya geçtiği zaman bile İstanbul’u unutmamıştır. Halide Edip’e yazdığı bir mektubunda o yıllara ilişkin şunları söyler: “Mübahesemizin mevzuunu ekseriya İstanbul teşkil ederdi. Siz, benim, için için burayı özlediğimi sezerdiniz ve hatırım hoş

İşte bu yetişme tarzından dolayı Yakup Kadri, gerçek hayatında ve eserlerinde hep aristokrat bir insan olarak karşımıza çıkacaktır.

2. Aristokrat Yakup Kadri

Yakup Kadri, hemen bütün eserlerinde Niyazi Akı'nın ifadesiyle “bir sanatkâr aristokratlığı” içindedir. Hatta o kadar aristokratır ki daha 1909 yılında 20 yaşındayken yazdığı bir yazısında (Musahabe-i Edebiyat) Türk edebiyatını küçümser. Bizdeki edebiyatı yeknesak, vahasız bir çöl olarak görür. Onun için Hâmid, Fikret, yolunu şaşırmış birer kuştur (Yücel, 1989: 43).

Yakup Kadri'nin bir sanat aristokratlığı içine girmesinin, kendini üstün görmesinin, topluma yukarıdan bakmasının sebepleri arasına, okuduğu batı kaynaklı kitapları da ilave edebiliriz. Bunu bizzat kendisi şöyle anlatır:

“On dokuzuncu asrın sonu Avrupa’da büyük inkâr ve “dissociation”⁶ devridir. Bütün kıymet hükümlerinin bâtil ve bütün ölçülerin bozuk olduğunu ispat yolunda birbiriyle müsabaka eden muharrir ve mütefekkirlerin adedi, o devirde, sayılmayacak kadar çoktu. Bunlar, bir takım kötü gençlik arkadaşları gibi bizi baştan çıkarır, bizi maceradan maceraya sürüklerken kafamızda yükseklerde dolaşan kimselerin sarhoşluğunu hissederdik. O Frenk üstatlarından ödünç aldığımız inkar ve istihzâ kanatlarıyla, sanki muhitimizin üstüne çıkmış, sanki mensup bulunduğumuz cemiyetin perişanlıklarına, adiliklerine, yalanlarına ve şarlatanlıklarına yukarıdan, bir hakaretili yabancı gözleriyle bakmış gibi oluyorduk.” (Karaosmanoğlu, 2007: 17).

Yakup Kadri, mizacına uygun bulduğu şahsilik ilkesinden olsa gerek, Fecr-i Âti gurubuna dahil olmuştur. Yaptıkları ilk toplantı anında neler hissettiğini ise, “Bir Kıssa ve Bir Hisse” adlı yazısında şöyle anlatır:

etmek fikriyle bahsi, dönüp dolaştırıp hep bu şehir üzerine getirdiniz. Ben size sırrımı keşfettiniz diye kalben kızardım ve İstanbul’daki hayat ile Anadolu’daki hayat arasında yaptığımız mukayeselerde daima birincinin lehine karar verirdim.” (Enginün, 1989: 68). Yakup Kadri, Ankara’dayken İstanbul hasreti çektiğini, İstanbul’un bir medeniyet merkezi olduğunu Ankara romanında Selma Hanıma şöyle anlatır: “İşte ben de kaç gündür buradayım, bir türlü yurt özleminden sıyrılamıyorum. Her an İstanbul, her an İstanbul ve Ankara’nın her noktasından bu karşılaştırma merakı... Tuhaf duygu.” Selma Hanımın yanındaki genç de aynı fikirdedir: “Evet, tıpkı benim gibi... Gün geçtikçe alışacağım yerde, görüyorum ki gün geçtikçe daha çok dengemi kaybediyorum. Burada adeta boşlukta duruyorum. Hiç bir tarafımdan toprağa dokunmuyorum. Bu ağaçlar, bu taşlarla benim aramda öyle bir uzaklık var ki bir türlü geçip onlara yetişemiyorum.” (Karaosmanoğlu, 2003: 77) demektedir. Romanın içerisinde “yavaş yavaş İstanbul adetlerini unutmak, onlarla iyi geçinmek gerek” diyen kocasına Selma Hanım “A, hiç de değil, ben onlara benzeyeceğime onlar bana benzemeye çalışsın. Biz buraya uygarlık getiriyoruz.” diyor. Bunun üzerine Nazif, “Öyle ama onlar bizi kendilerinden saymıyorlar, bize yaban diyorlar.” (Karaosmanoğlu, 2003: 24) diye cevap verir.

6 Ayırıştırma, ayrılma

“Hep dinliyorum ve her dinlediğimi doğru buluyorum. Nihayet, meydana şöyle bir formül, düstür çıktı: “Sanat şahsî ve muhteremdir.” Bu cümleyi içimden, bir dua ezberler gibi, yüz defa tekrar ederek evimize döndüm.” (Karaosmanoğlu, 1933). Fakat orada da “görüş ve anlayış bakımından kendine üstün kimseyi bulamamıştır.” (Yücel, 1989: 255). Hatıralarında ise “Fecr-i Âti arkadaşlarımızdan çoğunun edebî kültür bakımından ne kadar yoksun olduğunu görerek bir nevi hayal kırıklığına uğruyordum” (Karaosmanoğlu, 2000: 32) diyecektir.

Onun kendini üstün görme özelliği ile ilgili olarak Halide Edip, Yakup Kadri için yazdığı “Edebiyatımızın Son Simaları” adlı 1919 tarihli yazısında “İsviçre’ye kapanmadan evvelki Yakup Kadri, ayakları toprak üstünde, fakat başı göklerde bir insandır” (Yücel, 1989: 123), diyerek bir gerçeğe işaret etmiştir.

Yakup Kadri köklü bir aileye mensup olmasıyla hep gurur duymuştur. Bir gün bu aile konusu yüzünden Ahmet Haşim ile aralarında şöyle bir konuşma geçer. Yakup Kadri “fazla ileri gitmiş olmalı ki rahmetli şair dayanamayarak “*Sen Karaosmanzâde isen ben de Alusizâdeyim*”, diye parlar. Haşim’i isyan ettiren bu aile sevgisi *Nur Baba* yazarının birçok eserinde, gurur ve tefâhur duygularına karışan bir mizaç hususiyeti halinde görünür (Akı, 1960: 25).

Hasan Âli’ye yazdığı 23.XI.1937 tarihli bir mektubunda Yakup Kadri:

“Ben kadın olsun erkek olsun insanı daima pesimist bir zaviyeden ve mepris [küçümseme, hor görme] ile müşahade etmişimdir. Halbuki, size samimi bir itirafta bulunacağım. Hayatta hiç de böyle değilimdir. İnsanlara karşı ilk hareketim hudutsuz bir sempatidir, hudutsuz bir emniyettir. Hatta bu sempati ve emniyetim bazen beni gülünç vaziyetlere düşürerek (safderunâne bir samimiyet) şeklini aldığını görmüşümdür. Belki biraz ondan romanlarımda insanlardan intikam almak istiyorum.” (Eronat, 1996: 33) diyerek insana yukarıdan baktığını itiraf eder.

Yakup Kadri, ünlü yazar Marcel Proust’u 1922’lerde tanır. Daha sonra ondan en çok beğendiğim yazar diye söz edecektir. Adile Ayda ile yaptığı bir röportajda şunları söyler: “Yabancılar arasında bende en derin tesiri bırakan ve bugün dahi en çok beğendiğim yazar Marcel Proust’tur. Maalesef onu geç keşfettim. 1922’lerde, yani otuzumdan sonra. O sıralarda Fransızlar Proust’u sevmezlerdi. Aristokratlığa özeniyor diye.” (Çalık, 1993: 150). Proust’un aristokratlığının da Yakup Kadri’nin onu sevmesine etki ettiği düşünülebilir.

3. Yakup Kadri'nin Mizacı

Modern psikoloji, kişinin karakterinin daha çocuklukta oluşmaya başladığını söylüyor.⁷ Yakup Kadri'nin çocukluk yıllarından yukarıda söz etmiştik. Mizaç olarak karamsar olduğu üzerinde bütün araştırmacılar hem fikirdir. Niyazi Akı Yakup Kadri için “*hayatın bedbin tarafını gören bir yazar*” dedikten sonra, onun bu haline sebep olarak şunları gösterir: “Bu bedbin görüş, yazarın iç âleminde cereyan eden mukayese ve münakaşaların neticesi, bir başka deyimle, yazarın etrafındaki hadiseler, vücut rahatsızlığı ve mizacı gibi bir üçlü çarpışmanın ortalamasıdır. Buna okuduğu eserlerden gelen tesirler de” ilave edilebilir (Akı, 1960: 42).

Yine Niyazi Akı, Fransız yazar Maupassant ile Yakup Kadri arasında pek çok bakımdan benzerlik bulur: “İkisi de hayata kötümser bakar, bedbindir. İkisi de çocukluklarında kendi anne-babalarının kavgalarına şahitlik etmişlerdir. Yakup Kadri'nin Maupassant'dan zevk alışı, onu kendine hikâye ustası seçişi her iki yazarın bedbin taraflarındaki benzerlikle alakalıdır.” (Akı, 1960: 97).

Hasan Âli Yücel onun için “*Istrap, Yakup Kadri'nin bütün hayatında zekasını ve duygusunu biledi. (...) Etrafındakileri beğenmemesi, pek az şeyden hoşlanması, onu durmadan yaşamaya mecbur etmiştir.*” (Yücel, 1989: 3) demektedir.

Yakup Kadri ile ilgili çalışmaları bulunan İnci Enginün ise Yakup Kadri'nin mizacı hakkında şunları söyler: “Yakup Kadri mizacı itibariyle kötümser bir yazardır. Millî Mücadele döneminde bile o, mizacı dolayısıyla halkla tam manasıyla kaynaşamaz ve bu kaynaşamayıştan dolayı mustarip olur.” (Enginün, 1983: 143).

“Tanpınar, Yakup Kadri'nin kötümserliğini Edebiyat-ı Cedîde'den kalan bir miras olarak görür.” (Tanpınar, 2008: 261).

Şerif Aktaş da onun mizacı hakkında, “*Denilebilir ki Yakup Kadri, ruhundaki fırtınalara çare arayan, karamsar ve devamlı arayış içinde bulunan bir mizacın adamıdır.*” (Aktaş, 1987: 47) diyerek yukarıdaki görüşlere katılır.

Niyazi Akı ise Yakup Kadri'nin beden yapısının onun karakterine tesir edebileceğini söyler. Yakup Kadri, ufak ve nahif bir vücut yapısı, büyük bir baş, geniş bir alına sahiptir. “*Bu duruş mesleğe, moda, âdetlere, kısaca ferdiyeti tehdit eden her şeye karşı potansiyel bir reaksiyonu, organizmanın şiddetli mukavemetini ifade eder. Bu tipler umumiyetle ferdiyeti kabul olunur.*” (Akı, 1960: 23).

Yakup Kadri'nin sık sık hasta olması da beden yapısıyla ilgilidir. Hasan Âli'ye yazdığı 1 Mayıs 1949 tarihli bir mektubunda “*İlk gençlik yıllarımdan beri sırf kendi irademle yenmeğe çalıştığım kronik bir nevrastenî*^{8*} sanırım bu irademin yaşla

7 Yakup Kadri'nin çocukluğunun ve ailesiyle, özellikle annesiyle olan münasebetlerinin onun kişiliğine nasıl yansıdığı üzerine yapılan bir tez oldukça dikkat çekicidir. bk. (Serdar, 2002).

8 * Zihin ve vücudun aşırı derecede yorgun düşmesi sonucu ortaya çıkan bir hastalıktır. Üzüntü,

zayıflaması yüzünden üzerimdeki hâkimiyetini gittikçe artırmaya ve beni kelimenin tam manasıyla hayatımdan bezdirmeye başlamıştır.” (Eronat, 1996: 55) diyerek kronik hastalığına işaret eder.

Hülasa, Yakup Kadri'nin mizacı, karakteri, “bir asilzâde oluşu, batı edebiyatını iyi bilışı ve içinde daima mistik bir heyecan beslemesi Yakup Kadri'nin daha sonraları benimsediği edebiyat anlayışının oluşmasına yol açar (Enginün, 2004/1: 109).

4. Eserleri

Yakup Kadri İstanbul'a geldikten sonra kendini edebiyat dünyasının içinde bulur. Artık o da, Sema Uğurcan'ın ifadesiyle “kafasındaki kültür birikiminin ağırlığı” (Uğurcan, 2012: 174)'ndan kurtulmalı, bir şeyler yazmalıdır. Nitekim yazı hayatına 1909 yılında yazdığı *Nirvana* adlı tiyatro eseriyle atılır. Niyazi Akı, Yakup Kadri'nin yazı hayatını dönemlere ayırır. “İlk devre (1909-1914) yazılarında rastlanan ilk hususiyet, hayat ve topluluk karşısında alınan menfi ve bedbin tavidir. Bu devrenin bütün yazılarında Yakup Kadri'nin kötümser his ve fikirlerine geniş ölçüde rastlanır.” (Akı, 1960: 27).

“İkinci devre (1914-1922)'deki yazılarında ise Yakup Kadri “hal ve cemiyetle barışma yolunda”dır. Özellikle 1919 yılında İsviçre'den döndükten sonra Mütareke yılları boyunca yazdığı 385 makale, dönemin sorunlarıyla ilgilidir. Şüphesiz bunda savaşların ve ülkenin işgalinin rolü vardır. Özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra Yakup Kadri'de vatan konusu görülmeye başlar. Yakup Kadri daha 1912'lerde edebiyatta vatan fikri ve sevgisi olması gerektiğini savunur. Ona göre edebiyatta vatan konusuna kayıtsız kalınmamalıdır. Eğer kalınıyorsa bunun sebebi olarak Türk edebiyatının Türklükle münasebeti olmayıp İstanbul'la sınırlı kalmasını ve önce Acemleşip sonra Frenkleşerek Bizans edebiyatı olmasını ve böyle kendi milliyeti ile münasebeti olmayan bir edebiyattan da vatan-perverâne bir âsâr (eserler) beklenemeyeceğini ifade eder” (Sütçü, 2004: 140).

Bizim, Yakup Kadri'nin eserlerinde aradığımız hususlar, onun Anadolu'ya, Anadolu insanına ve halka nasıl baktığıdır. Bundan dolayı eserleri, aşağıda kendi türü içerisinde zamandizimsel olarak verilecektir.

sıkıntı, endişe, yeteri kadar dinlenmeye vakit ayırmadan uzun süre çalışmak, bazı mikrobik hastalıklar ve sinirleri uyarıcı ilaçları uzun süre kullanmak nevrasteni için gerekli olan zemini hazırlar. Kişi gerçekte hasta olmadığı halde bazı organlarının hastalığından yakındır. Çabuk yorulur, çabuk sinirlenir, huzursuzdur, baş ağrıları vardır. Bazen de gözlerinin iyi görmediğini söyler. Dikkatini toplayamaz, uykuları da normal değildir. Cinsel ilişkide başarılı olamadığım, hazımsızlık çektiğini, vücudunun her yerinin ağrdığını söyler. Tedavi amacıyla, ılık duş almak, istirahat etmek, vakit buldukça açık havada dolaşmak, günlük sıkıntılardan uzaklaşmaya çalışmak, hazmı güç şeyler yememek, kahve ve sigarayla terk etmek gerekir (www.hastalik.terimleri.com).

a. Makaleleri ve “Kastamonu” Yazısı

Yakup Kadri, her ne kadar çocukluğu Manisa’da geçse de tam olarak Anadolu’yu ve Anadolu insanını tanımamıştır. Ancak o Millî Mücadele için Anadolu’ya geçtiğinde gerçek Anadolu ile karşılaşır ve şaşırır. Hatta kendini kafasına bir yumruk yemiş gibi hisseder. Yukarıda sözünü ettiğimiz 9 Temmuz 1921 tarihli *İkdam* gazetesindeki “Kastamonu” adlı yazısında, Anadolu’nun onun üzerindeki tesirini şöyle anlatır: “Frenk muharrirlerinden Paul Borje Amerika’ya dair yazdığı bir kitabın başında der ki: “*Vaşhington’a çıkar çıkmaz sanki birden bire kafamın üstüne bir yumruk yemiş gibi sersemledim.*” Buradaki sert ve haşin âlemin benim üzerimdeki tesiri de bundan başka bir şey olmamıştır. Sinirlerimiz ne kadar zayıflamış ne kadar titiz, ne kadar dakik olmuşuz. Bir kelimedede ne kadar kadınlaşmışız.”

Yakup Kadri’nin 1921 yılı temmuz ayı başlarında İnebolu üzerinden Ankara’ya geçtiğini söylemiştik. Bu gezi ile ilgili yazdığı yazılardan evvel onun İstanbul’dayken yazdığı makalelerindeki Anadolu imgelerine bir bakalım.

“Anadolu ile İspanya’yı karşılaştırdığı 1 Aralık 1920 tarihli “Anadolu’nun İçyüzü” adlı makalesinde Yakup Kadri, İspanya’yı coşkun, hırslı bir hayvan olması bakımından boğaya, Anadolu’yu ise uslu, halim ve kanaatkârlığı bakımından boz bir eşeğe benzetir” (Karaosmanoğlu, 1964: 12).

İkdam’ın 16 Mart 1921 tarihli “İstanbul ve Anadolu” başlıklı yazısında Yakup Kadri İstanbullu ile Anadolulunun birbirlerine bakışlarını şöyle açıklar: “*İstanbullu Anadolu’yu kabiliyetsiz, haşin ve kaba saba bir insan olarak telakki ediyordu. Anadolulu ise İstanbulluyu sahte, samimiyetsiz, ahlaki bozuk, mütereddi, hoppa ve züppe buluyordu.*” Yine aynı yazısında Yakup Kadri, “bir çiftçi çocuğundan bir avukat, bir sanatkâr çocuğundan bir memur çıkmaması gerektiğini savunur. Ona göre Kastamonu’da açılacak mekteplerin Kastamonululara göre olması, Konya’daki tedrisatın Konya’nın mahallî ihtiyacına uygun olması en evvel düşünülmesi gereken işlerdir” (Büyükarman, 2002: 227).

Anadolu hakkında bu düşüncelerle İnebolu’ya gelen Yakup Kadri, buradan Kastamonu ve Çankırı üzerinden Ankara’ya ulaşır. Ankara yolundaki izlenimlerini de “Anadolu İhtisasları” üst başlığıyla *İkdam* gazetesinde yayımlar. İlk yazısı 4 Temmuz 1921 tarihli “Ankara Yolunda” adını taşır. Bu yazısında Yakup Kadri Çankırı’yı anlatır. Çankırı coğrafyası ve halkı için pek de iyi sözler sarf etmez:

“*Simsiyah ve gargacuk gurgacuk Çankırı kasabası için, yemin edebilirim ki zamanın, senelerin, asırların hiçbir değiştirici tesiri olmamıştır. Bu livâ merkezi belki iki yüz sene evvelki halden daha fena bir haldedir. Yani daha ziyâde eskimiş, daha ziyâde yıpranmış, daha ziyade kararmış, virâneleşmiştir.*”

Yazının devamında Çankırlıların, inde yaşayan bir hayvana ve heykele benzetir:

“Bütün gün dükkân tâbir edilen, tahtadan inlerinde birkaç semerle bir iki tutam urgan arasında birer buda heykeli hareketsizliği ile duran Çankırılılar.” Oralarda bulunmakla Yakup Kadri kendini işkencelerin en müthişini çeken bir mahkûm zanneder.

Yakup Kadri'nin 6 Temmuz 1921 tarihli ikinci yazısı “İlgaz'ın Eteğinde” adını taşır. Bu yazıda İnebolu'dan Kastamonu'ya gelirken konakladıkları Ecevit hanından ve hancıdan söz eder. Hancıyı öven sözlerine mukabil yöre halkına yerli diyerek onları aşağılar: “İsmail Çavuş İstanbul'da çok bulunmuş bir adam olduğu için bu derece açık göz ve mütecessisdir. Hiç dışarıya çıkmamış yerliler arasında böylesine, nâdiren tesadüf olunur. Merkezî Anadolu halkı ba-husus köylü sınıfı, umumiyet itibariyle kendi işinden başka bir şeyle meşgul değildir.”

Yakup Kadri'nin en ağır, en aşağılayıcı yazısı 9 Temmuz 1921 tarihli “Kastamonu” adlı yazısıdır. Bu yazının tamamını makalenin sonunda vereceğimizden burada bir iki cümle ile yetineceğiz.

Kastamonu şehir coğrafyası ile ilgili şunları söyler Yakup Kadri:

“Fakat acaba bulanık bir derenin kenarına çömelmiş bu abûs, virân ve kara şehir, bütün haşin kaşlı ve silik bakışlı sükkânıyla, umûmi ma'îşetinin bütün o sıtmalı durgunluğuyla bu derece dikkat ve alakaya layık mıdır? Kastamonu da Anadolu'nun herhangi bir şehri gibi insana ancak medenî yerlerin daiüssulasını vermekten ve ruhu uyuşturucu bir kasvet içinde hurde-hâş etmekten başka bir işe yaramayan, bir hususiyeti olmayan alelâde bir vilâyet merkezi değil midir?”

O vakitler Kastamonu'da edebiyat öğretmenliği yapan ve aynı zamanda *Açıksöz* gazetesinin başyazarı olan İsmail Habib Sevük, Yakup Kadri'nin bu üç yazısı için ağır bir cevap yazar. Bu yazı “Yakup Kadri Bey'e” adındadır ve *Açıksöz* gazetesinin 7 Ağustos 1921 tarihli sayısında yayımlanmıştır. İsmail Habib, Yakup Kadri'nin o yazısı için şunları söyler:

“O yazı yalnız Yakup Kadri'yi tanıyanları sukûta uğratan bir yazı değil, yalnız hassas bir sanatkârın bile nasıl ayağı kayıp düşeceğini gösteren bir delil değil, o yazı bütün memleketi baştan başa nefretle sarsan bir hâdise, o yazı bütün memleketin üstünde ağır bir bataklık kokusuyla esen bir hava oldu. (...) Ne çâre ki onun yazdığı hakikat değil yalan, yalan da değil iftiradır (Eski, 1998: 85).

Yakup Kadri bir günden fazla kalmadığı Kastamonu için bu kadar ağır sözler sarf etmiştir. Yakup Kadri bu Kastamonu yolculuğundan 37 yıl sonra 1958 yılında yayımlanan *Vatan Yolunda* adlı hatıra kitabında o günlere tekrar geri dönmüş ve Kastamonu'da geçirdiği 24 saat için şunları yazmıştır:

“Zaten hancı öğle uykusuna yatmış bulunuyordu. (...) Şehri gezmeye çıktığımız vakit ortalığı kasvetli bir tenhalık içinde bulduktu. Anlaşılan bütün Kastamonulular bizim hancının yaptığını yapıyordu. Tek tük dışarıda dolaşanların oruç keyfi yüzlerinden düşen bin parça oluyordu. (...) Mahzun mahzun hanımıza dönerken bir de ne görelim, iki genç adam, adımı söyleyerek bana doğru gelmesinler mi? (...) Bunlardan biri Faik Nüzhet. Öbürü de Kastamonu’da şimdi adını unuttuğum bir günlük siyasi gazetenin Başyazarı İsmail Habib idi. (...) Bu güzel tesadüften sonra Kastamonu’da geçirdiğim 24 saatin ağırlığı hayli hafıflemişti. (...) Herhangi bir Anadolu köylüsü gibi gübre kokuları içinde yatmakla onun sert ve çetin hayat şartlarından bir kısmını paylaşmış olmanın acı zevkini duymuştum.” (Karaosmanoğlu, 1980: 90).

O yıllarda niye böyle düşündüğüne cevap olabilecek şu sözler de Yakup Kadri’ye aittir: “Bu münasebetle şunu da söylemeliyim ki, ben o sıralarda üç buçuk yıllık tedavi devrimi geçirdiğim İsviçre’den döneli henüz on beş ay olmamıştı. Orada fazla rahata ve sıhhi yaşama şartlarına alışmıştım.” (Karaosmanoğlu, 1980: 90).

Burada hemen şunu da belirtmeliyiz ki, “Yakup Kadri, yukarıda bahsettiğimiz İsmail Habib’in yazısından yaklaşık üç buçuk ay sonra tekrar Kastamonu’ya gelmiş ve *Açıksöz* gazetesine uğrayarak İsmail Habib’i ziyaret etmiş ve onun gönlünü almıştır. Bunun üzerine İsmail Habib de *Açıksöz*’ün 18 Kasım 1921 tarihli sayısında “Karaosmanzâde” başlıklı bir yazı yazarak Yakup Kadri’den af dilemiştir” (Eski, 1998: 427-428).

Yakup Kadri’nin “Anadolu İhtisasları” yazı dizisi sürer. Kastamonu’dan Ankara’ya vardığında da manzara öncekilerden farksızdır. 12 Temmuz 1921 “Ankara” başlıklı yazısında şunları söyler: “Ankara bir mezbeleden, bir virânedan başka bir şey değildi, içinde oturan kimseler sizin ve bizim gibi kimselerdi, BMM denilen muazzam halk şurası ancak taşralı bir dul kadının oturabileceği küçük bir evdi.” (Karaosmanoğlu, 1964: 56).

“Yakup Kadri Ankara’ya varduktan sonra, görevli olarak Tetkik-i Mezâlîm Heyeti içinde yer alır, Eskişehir ve Kütahya’ya gider. Bu gezilerinde köyü ve köylüyü daha yakından görür. Onun buradaki izlenimlerinin “Yaban” romanının alt yapısı olduğu konusunda araştırmacılar hemfikirdir” (Uğurcan, 1989: 213).

“Kütahya’dan Simav’a” adlı 27 Temmuz 1921 tarihli makalesinde Orta Anadolu’yu şöyle anlatır: “Orta Anadolu’nun tabiatı dilsiz, küskün ve haşindir. Her manzarası size arkasını çevirmiş gibidir (...)Yol kenarlarındaki çamurlu su birikintileri kayıtsız ve sık manda yığınları ile doludur.” (Karaosmanoğlu, 1964: 67).

Yakup Kadri 5 Aralık 1921 tarihli “Halka Doğru” yazısında da Anadolu köylüsünün kümes mahluklarına ve sağmal ineğe benzetir (Karaosmanoğlu, 1964: 93-94). 22 Aralık 1921 tarihli “İkdam” gazetesindeki “Köylere Doğru” adlı makalesinde de Anadolu köyleri hakkında şunları söyler:

“Anadolu köylerinin dünya ile alakası olmak şöyle dursun, hatta vatan denilen kül ile bile doğru dürüst bir rabıtası yoktur. Onlar büyük bir câmianın icrasından olduklarını ancak tahsildarlar ve jandarmalar gibi bazı hükümet memurlarının nâhoş ziyaretleriyle anlarlar ve hayattaki bütün rollerinin hükümet denilen o meçhul ve esrarengiz kuvvete, bu gelen haşin ziyaretçiler vasıtasıyla, kâh canlarından, kâh mallarından bir parça ayırıp vermekten ibaret sanırlar (Büyükarman, 2002: 321).

Yakup Kadri, Ankara’da Halide Edip’in evinde şehit çocukları için yapılan bir yardım gününde, oraya gelen Ankaralı köylü çocuklarını, 31 Aralık 1921 tarihli “En Tatlı Günüm” adlı makalesinde şöyle tasvir eder:

“Kimi melek gibi güzel, kimi şeytan gibi çirkin bu köylü yavrularının hepsi de bakımsız, pis ve pejmürde idi. İçlerinde saçları bir tiftik kümesi gibi karmakarışık olanlar, sümüğü bulanık bir su halinde dudaklarının üstüne doğru sızanlar, çapaklılar, çıbanlılar vardı, bunlar benim elimi öpmek istiyorlardı, kah uzatıyordum, kah yanaklarının temiz kalmış bir noktasından okşamakla iktifâ ediyordum.” (Büyükarman, 2002: 339).

Yakup Kadri ile Halide Edip Millî Mücâdele yıllarında köylerden birini gezerken Halide Edip Yakup Kadri’ye “*Bu güzellikleri acaba kim terennüm edebilecek*” diye sorar. Yakup Kadri de “*İçimden hangi güzellik demiştim. Etraf çıplak, kurak, gölgesiz, renksizdi, köy bir taş ve toprak yığını idi, havada pislik ve üfûnet kokuyordu. Rast geldiğimiz insanlar, kadın, erkek çoluk çocuk çirkin, pis ve pejmürde idi.*” (Engintün, 1989: 70).

Yakup Kadri’nin işte bütün bu Anadolu intibâları, onun hikâyeleri, romanları ve hatıralarında tekrar karşımıza çıkacaktır. Bunu kendisi de şöyle açıklar:

“Zaten ben bütün romanlarımı hatıralarımla yazdım. Gördüklerimin ve duyduklarımın hatırası. Ben muhayyilesi zayıf bir insanım. Öyle zannediyorum ki, bende en kuvvetli olan taraf duygu hafızasıdır. Duymuş, yaşamış olduğum hisleri çok iyi hatırlarım ve işte eserlerimde hep onları anlatırım (Ayda, 1984: 46).

Yakup Kadri’nin duygunun peşinde olmasını Niyazi Akı, Daudet’ye yakınlığı ile alakalandırır: “*Yakup Kadri, hikâyelerindeki tiplerle kendisi arasında sempati kurması, ihsaslar ardında duygu aramaya meyilli oluşu ile de Daudet’ye yakındır. Daudet gibi realiteden ziyade realiteden alınacak duygular ve bunlara bağlı fikirler peşindedir.*” (Akı, 1960: 104).

b. Hikâyeleri

Anadolu, onun hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Türk edebiyatı onun hikâyeleriyle Anadolu'ya açılır.⁹ Yakup Kadri her ne kadar Maupassant'nın tesiriyle bu açılımı yaptığını söylese de Anadolu'nun hikâye konusu olması edebiyatımız için bir merhaledir. “Yakup Kadri'nin ilk davranışı, Nâbizâde'nin “Karabibik”inden sonra, İstanbul şehri hudutları içinde kısılp kalan hikâyemize ferahlık vermek olur. Yakup Kadri, hikâyemizin yurda, dolayısıyla geniş halk kitlelerine açılışına dair sorulan bir soruya: “*Bunu bilhassa yapmış değilim; bu Maupassant'ın tesiridir ve onun gibi yapmak isteyişten ibarettir. Çünkü aynı tipler memleketimizde de vardır.*” cevabını verir (Akı, 1960: 90).

Onun eserlerinde Fransız Realist ve Natüralistlerinin mühim bir rolü vardır.¹⁰ Şerif Aktaş da Yakup Kadri'nin Maupassant, P. Bourget, Balzac, Zola, Daudet, Marcel Proust, Ibsen, Maurice Barres gibi isimlerin tesiri altında kaldığından söz eder. (Aktaş, 1987: 2-26).

Hatıralarının Refik Halit ile kendisini karşılaştırdığı bir bölümünde Yakup Kadri, kendisi, mizacı ve okumaları hakkında şunları söyler:

“Ben ise kötümser ve karamsar mizaçlı idim ve bu mizaç arkasından gördüğüm dünyada bana yaşamak şevki verecek hiçbir şey bulamıyordum. Tek zevkim okumak, okumak, okumaktı. On altı yaşından beri Türkçe, Fransızca hatmetmediğim belli başlı edebî ve felsefî eser kalmamıştı sanırım.” (Karaosmanoğlu, 2000: 55).

Yakup Kadri'nin hikâyeleri üzerinde yaptığı araştırmasında Ö. Faruk Huyugüzel, Yakup Kadri'nin Anadolu ve Anadolu insanı hakkındaki görüşlerini şöyle özetler: “[Yakup Kadri'nin] Anadolu insanıyla beklenen ölçüde bir yakınlaşma veya sevgi dolu bir kaynaşma içinde olmadığını belirtmemiz gerekir. Gerçekten de Yakup Kadri, hikâyelerinde Anadolu'ya ait bir çok realiteyi vermekle birlikte, bu insanlara çoğu zaman bir yabancı tavrıyla ve uzak mesafeden bakar.” (Huyugüzel, 1989: 114).

Huyugüzel'in tespiti yerindedir. Yakup Kadri'nin hikâyelerinde Anadolu'ya ait pek çok realite vardır. Fakat mekân ve kişi tasvirleri, çoğu kez bu realizm uğruna hep olumsuzdur. Biz burada, Yakup Kadri'nin hikâyelerinde Anadolu'yu, Anadolu insanını nasıl tasvir ettiğini, zamandizimsel olarak ele alacağız.

İlk yazdığı hikâye olan “Baskın” (1909)'daki şu tasvir ve benzetmelere bakalım:¹¹

9 İlk hikayesini (Baskın) 1909'da yazdığına göre bu tarih, Anadolu'nun edebiyatımıza girmesiyle ilgili erken bir tarihtir.

10 Bu konuda geniş bilgi almak için Necdet Bingöl'ün çalışması ile Emel Kefeli'nin makalesine bakılabilir: (Bingöl, 1944; Kefeli, 1989: 115-123).

11 Buradaki hikâyeler “Bir Serencam” (Karaosmanoğlu, 1943) adlı kitaptan alınmıştır ve iktibaslardaki sayfa numaraları da bu kitabın sayfa numaralarını gösterir.

“Hava, vahşi, hırçın bir kedi pençesi gibi yüzünün cildini tırmaıyor” (s.47), “Hilmi efendi, pis memleket, pis hava!, diye söyleniyordu.” (s.47), “Genç kadın, başından şalını kaldırdı ve munis, sevinli bir kedi yaltaklığıyla ona yaklaştı” (s.52), “titreyerek koştu ve büyük bir kedi gibi mangalın kenarına büzüldü” (s.55), “Hilmi Efendi (...) bir korku heykeli gibi dimdik, hareketsiz, odanın ortasında duruyordu” (s.56).

Yakup Kadri'nin kahramanlarını hayvana benzetmesi onun çok yaygın bir davranış biçimidir. Onun bu benzetmelerini pek çok eserinde görmekteyiz.¹² Niyazi Akı “Sevk-i tabiieleri yüzünden insanı sık sık hayvanla mukayese etmesi de Yaban muharririni Maupassant'a yaklaştırır. (...) Maupassant, Yakup Kadri'ye de hayat görüşü, tem, tip ve kompozisyon bakımlarından bir hayli tesir etmiştir.” (Akı, 1960: 100), derken Hüseyin Cahit Yalçın da Yakup Kadri'nin bu hayvan ve kültür imgelerini “yabancı” bulur. “Yakup Kadri'de kültür kompleksinin doğuşu sadece kendi tahsil tarzıyla değil, aynı zamanda medeniyet tarihimizde çok kuvvetle his olunan garp hayranlığı ile de açıklanabilir.” (Akı, 1960: 270).

Yakup Kadri'nin 1910 yılında yazdığı “Şapka” hikâyesindeki şu insan tasviri ve benzetmeler de olumsuz ve hayvanlarla ilgilidir:

“Üç kişi koşarak geliyordu. (...) Bunlardan biri küstah çehreli, kısa, cılız bir adamdı. Haşın ve büyük burnunun iki tarafından-insana sırtı parlak, muzır iki siyah böcek hissini veren-şerir bakışlı küçük, müteharrik gözleri vardı. (...) En öndeki akı çok, hacerî, patlak gözleri, vahşi korkunç bıyıklarıyla yeniçeri sîmalı, bir dev yavrusuydu.” (s.64).

“ (...) Öndeki adam, siyah fesli, küçük adam, muttasıl başını çeviriyor, sırtı parlak, muzır iki siyah böceğe benzeyen gözleriyle şerir nazarlı küçük gözleriyle muttasıl onu süzüyor ve yanındakilere eğilip yılan gibi kıvrılarak mahfi ve esrarengiz bir şeyler fısıldıyordu.” (s.65).

Yine 1910 yılında kaleme aldığı “Nebbaş” adlı hikâyesinden aldığımız bir başka tasvir: “ (...) vahşi pençesi zavallı, aciz ve mütevekkil mezarların üstünde gezdiren meş'um bir hayvan gibi büyük ve kırmızı başını iki tarafa sallayarak” (s.139).

Aynı yıl yazılan bir diğer hikâye olan “Bir Kadın Meselesi”nde de aynı olumsuz tasvirler vardır: “Dışarıda vahşi, azgın bir sürü hayvan sesini andıran uğultularla dehşetli ve amansız bir karayel esiyordu”, “Ve birer baykuş gözü gibi müdevverleşen nazarlarla, istimzaçkâr, bakıştular (s.140), “Veli Bey uykudan uyanan bir hayvan gibi gerindi” (s.142).

1911 yılında yazdığı ve kitabına da adını veren “Bir Serencam” adlı hikâyeden aldığımız şu insan tasvirlerine bakalım: “Birinden denize, dalgalara, ufuklara,

12 Yakup Kadri eserlerinde reel veya tasavvurda yetmişe yakın hayvandan faydalanarak imajlar yaratmıştır (Akı, 1960: 264).

diğerinden karma karışık, zelil ve mülevves bir insan ve eşya yığınına bakıyordum” (s.8), “ (...) etrafını ihata eden kül renkli, yarasa tavırlı insanlara korku ve hayretle baktı” (s.17), “Boğumlu, çarpık parmaklı elleri sofranın beyaz eşyası üstünde fena bir hayvan gibi dolaşüyor ve gözlerinin kırmızı damarlı akıyla bana her lahza başka bir korku veriyordu” (s.21), “O bir tilki kadar fettân ve hilekâr, bir sırtlan kadar vahşi ve hunhardır” (s.23).

Yakup Kadri'nin 1911 yılına ait diğer hikâyesi “Bir Tercümeihal”de de benzer satırlar yer alır: “ (...) mağrur teklifsizlikleriyle hayvanca şâtır bir insan sürüsü, kapkara, korkunç bir kalabalık yavaş yavaş daireye doğru ilerliyordu” (s.122).

Onun hikâyelerinin konusu ile ilgili olarak da arkadaşı Hasan Ali Yücel şunları söyler: “Yakup Kadri yukarıda sözünü ettiğimiz hikâyelerin konularını ya görmüş ya dinlemiştir. Bu hikâyeler ya Mısır’da ya Manisa’da geçer. Hepsinin aslı vardır” (Yücel, 1989: 116).

1916 yılına geldiğimizde Yakup Kadri'nin hikâyelerinde köy daha belirgin bir biçimdedir. Fakat olumsuz olarak anlatılır. “Millî Savaş Hikâyeleri” (Karaosmanoğlu, 1999) arasında yayımlanan “Ses Duyan Kız” adlı hikâyedeki şu köy tasvirine bakalım: “Garipler köyü az çok çıplak ve kayalık bir yar ortasında sıkışmış, ıssız ve melûl duruyor” (s.17).

“Bir Serencam” adlı kitabın ikinci baskısında yayımlanan, yazılış tarihi 1917 olan “Rahmet” adlı hikâyede de köy karşımıza çıkar. Roman kahramanı sevgili, Emin’e şunları söyler: “Köyün manzarası tahammül edilir gibi değil, duymuyor musun? Havada bütün sefalet ve hastalık kokuyor. Bu ne kadar sürecek, kimse bilmiyor. Çok korkuyorum, çok öğreniyorum. Sinirlerim harap oldu. Şehre dönelim, iki gözüm, Emin, şehre dönelim” (s.164).

Yazar, yine aynı hikâyede bozgun askerler için de şunları söyler: “Bunlar ölümden ürkmüş bir takım ölüler ki mezarlarını başları ve yumruklarıyla delip yeryüzüne çıkmışlar, biraz daha hayata dönmek, biraz daha güneş görmek istiyorlar. Çıktıkları çukurların toz ve çamurlarından henüz silkinmemişler bile.” (s.168).

1920’li yıllarda yazdığı hikâyelerin konusunu Anadolu, husûsen Batı Anadolu oluşturmaktadır. “Millî Savaş Hikâyeleri” (Karaosmanoğlu, 1999) adı altında toplanan bu hikâyelerde Yunanlıların Türklere yaptığı zulümler, Türk halkının perişanlığı, Anadolu coğrafyası realist olarak anlatılmıştır.

1921 yılında yazılan “Ceviz” hikâyesinde köy şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Vardığımız köyün medhalinde (girişinde) bir bulanık su birikintisi var ki, hayvan leşleriyle doludur. Burnumuz artık koku almıyor, fakat altımızdaki atlar henüz bizden daha çok hassastır, yanı başlarındaki leşleri hisseder hissetmez, birdenbire doludizgin koşmaya başlıyorlar. İşte, böyle koşarak

bir taş yığınının içine düşüyoruz. Zaten, köy dediğim yer hep bu taş yığınlarından ibarettir. Bütün gece, burada nasıl barınacağız” (s.106).

Hikâyenin bir başka yerinde evler ine benzetilir: “Çocuk önümüze düştü, kırk elli adım ötede kısmen toprağa gömülmüş, ini andıran bir odaya vardık. Burası yarı karanlıktı ve bir takım meşkük kokular ile meşbu idi.” (s.107).

Yine bu hikâyede köylü çocuğu şöyle tasvir edilmiş: “Bu çocuk kız mı erkek mi? Tahmin olunamıyordu, ensesine kadar uzamış, rengi meşkük (şüpheli) ve adeta kirli bir yığın yün şekline girmiş saçları vardı (...) Henüz insana alışmamış bir ürkek hayvan yavrusu tavrıyla yanımıza yaklaştı.” (s.107).

1922 yılında yazılmış “İssız Köy ve Dilsiz Kız” hikâyesinde de benzer tasvirlere rastlarız: “Hakikaten, o kız neden bizim gürültümüzü duyar duymaz yıkık duvarların ve çökmüş damların üstünden bir yabanî kedi gibi atlayarak, sıçrayarak kaçmağa başladı.” (s.36).

“Yaban” romanındaki tasvirleri aratmayan şu tasvir de ilginçtir:

“Arabamızın sağ tarafında şu kurumuş merkep iskeleti, biraz daha ötede şu şişmiş manda leşi, arkadan gelen müthiş bir sadme ile öne doğru fırlamış gibi duran şu mescit duvarının dibindeki didiklenmiş, ıslanmış eşya kümeleri ve bunların başında, birbirine hurlayan şu sıska ve uyuz köpekler, bütün bunlar hep hayal, hep hayal midir?” (s.37).

“Köyünü Kaybeden Kadın” hikâyesinin daha giriş cümlelerindeki insan tasviri olumsuzdur: “Üzerine muhtelif renkte bir çok bez ve kumaş parçaları takılmış bir tutam çalıya benziyordu. Vakıa, onun için, doğrudan doğruya, bir bostan korkuluğu idi, demek daha muvafiktir” (s.117).

Yakup Kadri, Anadolu Türk askerini bile bir İstanbullu gözüyle görür. “Bir Şehit Mezadı” adlı hikâyesinde, şehit olan bir İstanbullu subay için şunları söyler: “Dövüşürken ve ölüirken yanında idim, tıpkı bir Anadolulu nefer gibi “Allah, Allah!” diyerek döğüştü ve tıpkı bir Anadolulu nefer gibi “anacığım” diyerek can verdi.” (s.126).

Görüldüğü gibi bu hikâyelerde Yakup Kadri’nin Anadolu coğrafyası ve Anadolu Türk insanına bakışı olumsuzdur. Bu insanları sık sık hayvana benzetmesi, hayvanlarla ilişkilendirmesi onlara yukarıdan baktığının bir göstergesidir. Bu durumu yabancı yazarlar tesiriyle açıklamak tek başına yetmemektedir. Yakup Kadri’nin hikâyelerindeki kötümserlik hakkında Hasan Âli şunları söyler: “[Hikâyelerinde] marâzî, hırçın ve kötümser oluşu, şüphesiz, toplumun kendisinden çıkıyordu. Yalnız psikolojik ve öznel bir duygunun eseri, sadece Yakup’un kendi ruhunun verimi değildi. Sosyal realite de gerçekten öyle değil miydi?” (Yücel, 1989: 124).

c. Romanları

Yakup Kadri, romanlarında da kötümserdir. Romanlarında da o, İstanbullu, aristokrat biridir. Fakat onun Cumhuriyet sonrası yazdığı eserlerine biraz farklı yaklaşmak gerekmektedir. 1923'ten sonraki eserlerine Yakup Kadri'nin aristokratlığının yanında inkılâpçılığı da damgasını vurmuştur. Daha evvel Anadolu'yu anlattığı makale ve hikâyelerinde kötümser olan ve menfî tipler ve tasvirler çıkartan Yakup Kadri, Cumhuriyet sonrası eserlerinde de halkı küçümser, âdeta ondan nefret eden bir tavır sergiler. Onun bu tavrının sebeplerini aşağıdaki bölümlerde değerlendireceğiz.

Hüküm Gecesi'nde (1927) Yakup Kadri, halkı, beyinsiz ve serseri olarak tavsif eder. Roman kahramanı Ahmet Kerim, gazeteci arkadaşı Ahmet Samim'in İttihat ve Terakki taraftarlarınca vurulmasından sonra şunları söyler:

“Gerçekten bugün on paraya karşılık, kâh onun, kâh kendisinin yazılarında bir boks seyircisi zevkini tatmin eden ve kâh ona, kâh buna hücumlarının şiddetine göre pâyeler veren bu beyinsiz ve serseri halkın içerisinde serilen yüce trajediyi olduğu gibi görüp anlamasına nasıl ihtimal verilebilirdi?” (Karaosmanoğlu, 2004: 72).

Aynı romanın bir başka bölümünde yazar, halkı kaz sürüsüne benzetmektedir: *“Bastonumu elime alarak kaz çobanı gibi bütün halkı önüme katıp süreceğim geliyor. Daha sokakta yürümesini bilmeyen bir halka Meşrutiyet! Hah, hah...”* (Karaosmanoğlu, 2004: 121).

Yakup Kadri'nin Anadolu ile ilgili hüküm ve tasvirleri yine *Hüküm Gecesi* adlı romanında dikkat çekicidir. Roman kahramanı Ahmet Kerim Sinop'a sürgüne gönderilince o zamanki Anadolu'yu şöyle tasvir eder:

“ (...)her türlü münevveri için memleketin herhangi bir köşesi bir sürgün ve gurbet diyarı idi. Hele boz renkli Anadolu, o yalçın ve ıssız kıyılarıyla ve dikenli sert ovalarıyla, o tuzlu gölleriyle, o balçıktan kapkara köyleriyle, o taştan ve çirkeften yollarıyla, metruk, gamlı ve virân Anadolu.” (Karaosmanoğlu, 2004: 311).

Yakup Kadri'nin karamsarlığı, hiçbir şeyi sevmeyişi ve kendini diğer insanlardan üstün görmesi ile ilgili düşüncelerini yine Ahmet Kerim'den dinleyelim:

“Dünya budalalar, kötü yürekliler, bayağı, gülünç ve sıkıcı insanlarla doludur. Hele bizim memleketimizde bunlar çoğunluktadır. Onun için sen herkesle ve her şeyle Mücâdele zorunda kalacaksın. Hiçbir kimseyi, hiçbir şeyi sevmeyeceksin. Çünkü sevgi, bir mağlubiyet eseridir. Mağlubiyet ise sana yakışmaz. Çünkü sen herkesten akıllı, herkesten değerli, herkesten güçlü, herkesten büyüksün.” (Karaosmanoğlu, 2004: 289).

Roman kahramanları arasında konuşan kişilerin çoğu kez Yakup Kadri'nin kendisi olduğu âşikârdır. Bu konuda Himmet Uç "Hikâyelerinde yorumcu olmayan ve gözlemlerini nakletmekle yetinen romancı, romanlarında fırsat düştükçe Yakup Kadri olarak konuşur, olaylara ve kişilere katılır." (Uç, 2005: 405) demektedir.

Ankara (1934) romanının giriş kısımları, Yakup Kadri'nin İnebolu'dan Ankara'ya gidiş serencamını aynen anlatmaktadır. Romanda sadece şahıs adları değişmiştir. Ankara yolunda geçen olaylar ve çevre tasvirleri aynıdır. Roman kahramanı Nazif Bey'in karısı bu yolculukla ilgili şunları anlatır:

"İstanbul'da on beş gün öncesinden başlayan göç hazırlıkları, onun arkasından İnebolu yolculuğu, İnebolu'dan buraya o uzun, yorucu araba yolculuğu, o haşeret yuvası hanlar, sonunda Ankara'ya varış, bu eve giriş, bu odayı temizleyiş...İnebolu'dan itibaren, tahta kurularının elinden her konakta bin türlü eza ve ceza çekilmişti." (Karaosmanoğlu, 2003: 6).

Yine Ankara romanında Ankara coğrafyası şöyle tasvir edilir:

"Ankara'nın kuru ve sıtmalı yazı kendini hissettirmeye başlamıştı. (...)Bir bostanın kenarından geçtiler. Bunun çizileri içinde nereden çıktığı bilinmeyen çirkef gibi bir su vardı ve bu suyun üstünde binlerce sineğin, binlerce haşerenin uçtukları görüliyordu. Sıska bir ağaç dalının üstünden bir ala karga onlara baktı. Bu cansız, soluk ve kirli doğa, Selma'nın gözüne batıyordu." (Karaosmanoğlu, 2003: 47).

Bir Sürgün (1937) romanında Yakup Kadri İzmir'i de iğrenç bir manzara olarak gözlerimizin önüne sürer. İstanbul'dan İzmir'e sürgün olarak giden Dr. Hikmet, İzmir'i şöyle tavsif eder:

"Bunun aksi biraz sonra ikinci Kordon'un sidik ve çürük meyve kokan loş kaldırımları idi. Kemeraltı'nın günlerden beri yıkanmamış bir bekâr suratına benzeyen sünepe manzarası idi. Bunun aksi, Dağ mahallesinin yokuşu, paslı bir anahtarla açılan evinin o türbe kapısı; o gıcırdayan dar tahta merdiven, o fırın gibi oda, o daima tüten gaz lambası ve sabahleyin acı bir ilaç gibi ayakta içilen kuyu suyu katılmış bir bardak kötü süt idi." (Karaosmanoğlu, 2004b: 29).(bence izmir çıkmalı. O kahramanın yaşadığı hayatla ilgili)

Yine Bir Sürgün romanında Yakup Kadri, Fransız sosyalisti Albert'in ağzından insanı bir çamura benzetir ve bu insanlarla hiçbir şeyin yapılamayacağını, bu insan denen mahlukun da değiştirilemeyeceğini söyler:

" Bazıları bu kötü cemiyet binasını yıkıp yeniden yapmakta bir fayda umuyorlar. Yıkamak? Pek âla. Fakat tekrar yapmak ne için? Tekrar yapmak. Hangi malzemeye? Gene bu insan denilen çamurla değil mi? Bence binanın

hiçbir kabahati yok. Bence kabahat içinde oturanlarındır. Kabahat insan denilen mahluktur, planda ve sistemde değil. İnsanı değiştirebilir misin? Hiç inanmam. Bu olamayacak bir iştir. İnsan, bana tarihin her devresinde şâyânı nefret görünmüştür. Ben insandan, daha hiç kimseyi tanımazken evde anamla babama baka baka nefret etmeyi öğrendim. Ve ondan sonra öğrendiklerim bana bu ilk ilmimi unutturamadı.” (Karaosmanoğlu, 2004b: 190).

Panorama’da (1953) edebiyat hocası Ahmet Nazmi, arkadaşı Cahit Halit’e yazdığı bir mektubunda kendisinin halkla olan kopukluğunu şöyle anlatır:

“Halka doğru gideceğim. Fakat, ona ne vermek ona ne söylemek için? Belki benim ona vermek istediğim şey ya hiç işine yaramayacak ya da onun için bir zehir olacaktır ve her sözüm, belki onu, yanlış yola sevk edecektir. Zira beni bir vakitler bu halkın içinden çıkmış olmamla beraber o kadar uzaklaşmışım, onun gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen iç âlemiyle o kadar bağlarımı kesmişim ki, sesimin bile oraya kadar erişebileceğine zerrece güvenim kalmamıştır.” (Karaosmanoğlu, 1987: 214).

Tamamen aşkı konu alan *Hep O Şarkı* (1956) romanında bile Yakup Kadri taşralılığını ve Anadolu olmayı küçümser. Roman kahramanı Münire’ye annesi, bohçacılarla ve mahalle kadınlarıyla sohbet etmemesini tembihler. Yine romanda, aşkına ulaşamayan Cemil Bey Anadolu’da bir kadınla evlenmiştir. O kadın romanda şöyle tavsif edilir: *“Pek sade, pek silik bir taşralı hanımcağız, iyi bir ana, iyi bir zevce. Belki, pek iyi bir ev kadını. Amma işte o kadar.”* (Karaosmanoğlu, 2002: 174).

d. Kadro Dergisi ve Yaban Romanı

Yakup Kadri, Millî Mücadele yıllarından sonra da Atatürk’ün yanında olmuş, İnkılapçı kadronun içinde yer almıştır. Bu durum ona büyük bir irade, güç vermiştir. 1929 yılında yazdığı Sağanak¹³ adlı tiyatro eserinde Yakup Kadri bir aileyi anlatır. Aile fertlerinden baba Afif Bey ve oğlu Lütfi geçmişi, yani Cumhuriyet öncesini, Afif Bey’in diğer eşinden olan Eşref ise o günü, yani inkılabı savunur. Burada Eşref, aslında Yakup Kadri’nin kendisidir. Metnin bir bölümünde Eşref, yeni devir hakkında şunları söyler: *“Bu devirde hep bizim fikirlerimiz, bizim emellerimiz, bizim irademiz hakimdir... Ben istesem, şimdi şu dakikada elimin altındaki ihanet ocağını bir nefeste söndürmek kudretine haizim* (Karaosmanoğlu, 1991: 64).

Yakup Kadri, Atatürk’ten “Millî Mücadele ruhunu izah edebilmek için bir dergi çıkarmak istiyorum” diyerek izin aldıktan sonra 1932 yılında “Kadro” dergisi çıkartılır. Yazarları ve kurucuları Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf, İsmail Hüsrev, Şevket Süreyya Aydemir ve Yakup Kadri’dir. Bu dergi

13 Bu eser hakkında yazdığı yazısında Metin And, bu eseri Cumhuriyet döneminin ilk yıllarının canlı bir belgesi olarak görür (And, 1974: 903-907).

“siyasette devletçiliği, sanatta devrimciliği ve realizmi benimsemiş bir dergiydi. Çok defa materyalizm ile vasıflandırılan bu son ilkenin kuvvet aldığı, dayandığı temel toprak, vatan ve toplumdur. Yakup Kadri, bu derginin hemen hemen her sayısına sanat ve edebiyat üzerine denemeler yazıyordu.” (Oğuzkan, 1979: 15).

Bu dergi iki yıl çıktıktan sonra 1934 yılı sonunda yine Atatürk'ün isteği üzerine kapatılmak zorunda kalır. Başta CHP olmak üzere iş çevreleri tarafından da tepki çeken bu derginin kapanma sebepleri şunlardır: “Kadro, kendisini; ihtiyaç duyulan inkılap matbuatının tek temsilcisi olarak gören iddialı tavrı, keskin üslubu, geçmişe saldırması, ortaya attığı görüşlerin niteliği ve yayıncıların Marksist geçmişleri nedeniyle tepki çekmiştir.” (Demirci, 2006: 49).

Kadro dergisinin çıktığı yılda (1932) Yakup Kadri, *Yaban* romanını da yayımlar. Bu roman üzerine şimdiye kadar menfi ve müspet pek çok eleştiri yazısı yazılmıştır.¹⁴

Bildiğimiz gibi bu romanda anlatılan köy hep olumsuzluklarla doludur. Köyde iyi ve güzel hiç bir şey yoktur. İnsanlar sık sık hayvana benzetilir. Koskoca romanda olumlu olarak sadece iki kişi karşımıza çıkmaktadır: Emine ve Hasan.¹⁵Zaten bütün tartışmalar böyle bir köyün olup olamayacağı veya yazarın köyü ve köylüyü neden böyle olumsuz gördüğü yönündedir. Bu tartışmalara ideolojik yaklaşanlar da vardır. Bu romanı ideolojik bir roman olarak değerlendirenlerden biri olan Berna Moran; “Yakup Kadri'nin, geleneklerine ve İslam ideolojisine bağlı Anadolu eşrafı ve köylüsünün devrimleri benimsememiş olmasından dolayı onları aşağı ve her şeyden önce tutuculuğun ve gericiliğin kaynağı olarak gördüğünü söyler. Yine ona göre, Yakup Kadri'nin ve başında bulunduğu Kadro dergisinin amacı; devleti, Kurtuluş Savaşı'nın anlamını kavramış ve devrimin bilincine varmış bir aydın grubun, “inkılapçı” bir kadronun yönetmesi gerektiğidir. Böylece otoriter bir yönetimle devrimler sürdürülecek, derinleştirilecek ve yeni bir ulus meydana getirilecektir” (Moran, 1991: 164-165).

14 *Yaban* romanının tahlili ve hakkında yapılan eleştiriler hakkında bk. (Kantarci, 2008: 237-250; Narlı, 2013; Kaplan 1997).

15 Roman boyunca kötümser olan, köylüyü aşağılayan Ahmet Celal'in Hasan'ı sevmesine sebep de Hasan'ın “iki üç kuşaklık şehir çocuğu olmasından ” (*Yaban* s.132) kaynaklandığını düşünüyoruz. Romanda Ahmet Celal'in Emine'ye aşık olmasını ise bazı araştırmacılar, “onun halkla bütünleşme çabalarının bir parçası” ve “Yakup Kadri'nin bu kadın tipiyle Anadolu kadınının eksikliklerini gösterme çabası” olarak görürler (Sevim, 1989: 137). Fakat bizce asıl sebep, Ahmet Celal'in uzun süre kaldığı köyde aşka ve cinselliğe susamışlığı, kısacası mecburiyetidir. Ahmet Celal gezintiye çıktığı o gün, yolun “tâ ucunda bir İstanbul varmış şevkiyle” yürür ve Emine ile karşılaşır ve ona âşık olur. Kendi aşklarını anlattığı paragrafta Ahmet Celal şunları söyler: “Benim aşklarım, daima birer cinsiyet buhranından ibaret kaldı. Bunda, çiftleşme mevsiminde muhtelif krizlere düşen bazı hayvanlardan farksızdım.” (*Yaban* s.62). Ahmet Celal Emine ile başka bir gün yine karşılaşır ve onu takip eder. Bu durum ona İstanbul'u hatırlatır: “Bu hareketimle aklıma, İstanbul mesirelerindeki kadın takipleri geliyor. Kendimi Kuşdili Çayırı'nda, Yoğurtçu Deresi'nin kenarında sanıyorum” (s.67). Hülasa Yakup Kadri, romanda olumlu iki tip olarak ele aldığı Emine ve Hasan'da bir şehirlilik buluyor ve bu tipler ona İstanbul'u hatırlatıyor.

Berna Moran gibi düşünen bir diğer araştırmacı da Orhan Okay'dır. Orhan Okay, Yakup Kadri'nin devrimlerde daha radikal bir tutumun taraftarı olduğunu, Kadro'nun hareket tarzının zecrî ve radikal metodu benimsediğini söyler ve ilâve eder:

“Bir takım fikirlere sahip ilerici bir kadro vardır. Bu kadronun gösterdiği istikamette şehir halkı gibi köy halkına da istenilen şekil verilecektir. Bu şekil verilme kavramı burada yetersizdir. Bu halkın her şeyi bozuktur, onun için değiştirilmek, düzeltilmek ve varsa iyi taraflarını geliştirmek dahi bahis konusu değildir. Adeta bu insanlar, bu millet yeniden yaratılacaktır. Nitekim bu tarihten, yani Yaban'dan bir yıl sonra “On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan” âvâzeleri Ankara caddelerini dolduracaktır.”

Orhan Okay, devrimci Yakup Kadri ve ekibinin eskiye ait her şeyi yıkmak, yerine yenisini getirmek peşinde koştuğunu şu cümleleriyle tekrar eder: *“Bu büyük ve kökten değişmeyi yapabilmek için, evvela geçmişten hiçbir değer kalmadığını göstermek gerekmiştir. Köy bir semboldür. Osmanlıyı temsil eden son kırıntılıdır. Bir darbeye onu da yok etmek ve sonra yeniden vücuda getirmek lazımdır* (Okay, 2011: 240).

“Orhan Okay gibi düşünen bir araştırmacı da Nazım H. Polat'tır. O da, Yakup Kadri'nin, Yaban romanını yazdığı sıralarda, “halk için halka rağmen inkılap” isteyen Kadro hareketinin önemli isimlerinden olduğunu vurgular” (Polat, 2001: 467).

Yakup Kadri'nin “Kadro” dergisinde yazdığı kendi yazıları da bu araştırmacıları destekler niteliktedir. Yakup Kadri o yıllarda hep yeni insan ve yeni toplum peşindedir. “İnkılap Edebiyatı” adlı yazısında Yakup Kadri şunları söyler: *“Şu halde, inkılap edebiyatı demek, yeni bir hummanisma⁶, yeni bir insan ve ruh telakkisi demek oluyor. (...) İnkılap sanatkârı, sanat âleminin beklediği bu büyük keşfi, bugün elinde bulunan malzeme ile yapamaz. Her şeyden evvel bunu değiştirmek istirarında kalacaktır.”* (Karaosmanoğlu, 1934/1: 23).

Yakup Kadri 17 Ağustos 1934 yılında Moskova'da toplanan Edebiyat Kongresi'nde sunduğu bildirisinde yeni insan ve yeni cemiyet için evvela eskinin tamamen yok olması gerektiği fikrini savunur:

“Öyle ki sanatın verimli olabilmesi için evvela muzaffer olmuş bir ihtilalin eski çürümüştü kıymetleri bitirmesi, bundan sonra da muvaffakiyetli bir inşa devresinin ihtilalin getirdiği kıymetlere maddî hayatın bütün sahalarında istikrar temin eylemesi lazımdır. Ancak bundan sonradır ki, temelleri üstünde sağlam duran yeni cemiyetin üzerinde yeni kültürün baharı bütün çiçeklerini korkusuzca ve cömertçe açacaktır.” (Karaosmanoğlu, 1934/3: 29).

Bütün bu yorum ve düşüncelerin doğruluk tarafı vardır. Fakat tek başına bunlar, Yakup Kadri'nin *Yaban*'da köyü ve köylüyü aşağılamasına sebep gösterilemez. Bu konuya yeniden döneceğiz. Fakat önce Yakup Kadri'nin Kadro dergisinin kapanmasından sonraki hayatı üzerinde durmak lazımdır.

5. Diplomat Yakup Kadri

Yakup Kadri 1934 yılında Atatürk'ün isteğiyle diplomat olarak Arnavutluk Tiran'a gönderilir.¹⁷ Bu, Yakup Kadri'ye verilen büyük bir cezadır. Çünkü 1921 yılından itibaren hep Atatürk'ün yanında hatta sofrasında bulunan, 1923-1934 yılları arasında milletvekilliği yapan, Karaosmanzâde Yakup Kadri için bu durum, gözden düşmedir, sürgündür. Bunu, diplomatlık yıllarını anlattığı *Zoraki Diplomat* adlı eserinde şu sözleriyle anlatır: “*Bu, benim için tam manasıyla bir sürgündü. Vücudum gurbette, gönlüm gurbette, yirmi yıl, kendime benzer kişilerden uzak, diyar diyar dolaşacaktım* (Karaosmanoğlu, 2008: 62).

Yakup Kadri'nin gözden düşmesine sebep olarak sadece Kadro dergisindeki faaliyetlerini göstermek yeterli olmayacaktır. Kanaatimizce onun halka, köylüye karşı tavrı almasının, hatta *Yaban* romanıyla bu tavrını daha belirgin bir hale getirmesinin, Atatürk'ün gözünden düşmesine etkisi olmuş olabilir.¹⁸ Çünkü Atatürk'ün gözünde “Köylü milletin efendisidir.” Bu dikkatlerimize, onun kişiliğinden kaynaklanan, kendisini vazgeçilmez biri olarak görmesini de ilave edebiliriz.

Yakup Kadri'nin Atatürk'e Prag'dan yazdığı 30.11.1937 tarihli mektubu, onun Anadolu halkı hakkındaki düşüncesinin değiştiğini gösterir: “*Sizin samimi iradenizle ki, yetim hıçırıkları gibi kürenin bağına doğru çekilen suları yer yüzüne çıkardı ve Anadolu köylüsü, Anadolu halkı denilen paha biçilmez kudret ve fazilet külçesinden bugünkü yüksek insanlık cevherini istihsal etmesini bildi.*” (Karaosmanoğlu, 2008.12). Bu mektup, bir anlamda özür olarak da kabul edilebilir, fakat bir işe yaramayacaktır, Yakup Kadri 1955 yılında emekli oluncaya kadar dünyanın çeşitli yerlerinde diplomatlık görevinde kalacaktır.

6. Tenkitçi Yakup Kadri

Yakup Kadri'nin tenkitçi yönü de vardır. Daha yirmi yaşındayken 1909 yılında arkadaşı Şahabettin Süleyman'ın kaleme aldığı *Çıkmaz Sokak* adlı eseri, M. Rauf'a karşı müdafaa etmiş ve bununla ilgili yazılar yazmıştır.¹⁹

17 Yakup Kadri'nin diplomatlık hayatı için bkz. (Yorulmaz, 1989: 219-239).

18 Yakup Kadri, 1934 yılında yazdığı bir yazısında halktan “yığın”, “adaletsiz hakim” diye söz eder: “Lakin sanat ve edebiyat tarihi, halk dediğimiz, okurlar yığınının ne kadar adaletsiz ve isabetsiz bir hakim olduğuna dair yüzlerce misal ile doludur. Bu hakim, çok defa bu büyük usta işlerini ateşte yakıp en acemi işlerini baş üstünde taşıdığı gibi çok defa da kendi verdiği bir hükmü gene kendi eliyle nakzedecek derecede şek ve tereddüt içine düşmüştür.” (Karaosmanoğlu, 1934/2: 26).

19 Bu münakaşa için bk. (Polat, 1987: 72-79; Tarım, 1989: 145-175), ayrıca onun Fecri Âti'yi müdafaa

Yakup Kadri'nin Nazım Hikmet ve Peyami Safa ile de kavgası olmuştur. Bu münakaşanın bizi ilgilendiren kısmı, Yakup Kadri'nin kendini üstün biri olarak görmesiyle ilgilidir. Eski-Yeni tartışması olarak da bilinen bu kavga 1929 yılında gerçekleşmiştir. 14 Mayıs 1929 ve 20 Mayıs 1929 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan yazılarında Yakup Kadri, genç kuşağı eleştirmiş ve onları edebiyatı bilmemekle itham etmiş hatta daha da ileri giderek onları “*ekmek yerine saman karışık hamurla beslendiler ve irfan yerine Babiâli gündelik matbuatının ısmarlama harp edebiyatından başka bir şey okumadılar*” diyerek küçük düşürmeye çalışmıştır. Bu yazıların üzerine Peyâmî Safa, Yakup Kadri'ye cevap vermekte gecikmez ve şöyle der: “Büyük harpte yüz binlerce genç saman ekmeği yiyerek sararıp solarken, onlar, Alp dağlarının ceyyit havası ile on dört kilo almışlarsa, gençliğin bu feragati karşısında, utançlarından ölünceye kadar iki büklüm durmalı idiler.”

Nazım Hikmet de Yakup Kadri'ye bir hicviye yazarak polemiğe katılır. *Resimli Ay*'da yayımlanan bu hicviyenin bazı mısraları şöyledir:

Behey!

Kara maça bey!

Halka ahmak diyen sendin.

Halkın soyulmuş derisinden

sırtına fırak giyen sendin.

Yala bal tutan beş parmağını

beş çürük muz gibi,

homurdanarak dolaş besili domuz gibi.

Meydan senin...

mi dersin? (Göze, 1981: 133).

Sonuç

Bir makale sınırlarını aşan bu araştırmanın neticesinde Yakup Kadri ile ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapabiliriz: Yakup Kadri Karaosmanoğlu iyi bir çocukluk devresi geçirmiş, buna paralel olarak iyi bir eğitim görmüş, batı kültürünü yakından tanımış birisidir. Bu durum ona bir sanatkâr aristokratlığı vermiştir. Gerçekte de aristokrat bir aileye mensup olan Yakup Kadri, yaşamında ve eserlerinde bu katmerli aristokratlığı hep hissettirmiştir. Yakup Kadri'nin İstanbul'da yaşamaya başlaması, İstanbul hayatı ve yaşam standartları onun aristokratlığını iyice perçinlemiş, âdeta vazgeçemeyeceği bir uzvu haline getirmiştir.

ve dil hakkındaki yazıları için bkz. (Enginün, 2004/1-2: 295-326).

Millî Mücadele yıllarında İstanbul'dan Anadolu'ya geçen onun gibi diğer yazarlar (Halide Edip, Ruşen Eşref) bir idealist olarak Anadolu'nun güzellikleriyle meşgul olurken, Yakup Kadri, Anadolu'nun hep kötü taraflarını görmüştür.²⁰ Bunun sebebinin İnci Enginün şöyle açıklamaya çalışır: “*Halide Edib ile Yakup Kadri'nin aynı olayları anlatışlarında büyük farklılıklar bulunur. Birinde idealizm ve geleceğe güven, diğerinde ise trajik durumu yakalama ön plandadır.*” (Enginün, 2004/1: 116). Yakup Kadri'de de bir idealizm ve geleceğe güven söz konusudur. Fakat diğerlerinde olmayıp onda olan ise mizacındaki karamsarlık ve aristokratlığıdır.

Yakup Kadri'nin eserlerinden alıntılıdığımız Anadolu tasvirleri ve hükümleri gerçekten insanın içini burkan cinstendir. Onun bu hükümlerini aristokratlığına bağlamak tek başına yeterli olmayacaktır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yönetimde söz sahibi olması, siyasî gücünün fazlalığı ve devrimci kadro içinde bulunmasının da onun Anadolu'ya, halka bakışında rolü vardır.

Yakup Kadri, şâhit olduğu savaşlardan sonra “sanat sanat içindir” görüşünü her ne kadar değiştirmek istese de değiştirememiştir. Ona “alışkanlıkları, kendi iç dünyasına yönelmekten hoşlanan yaratılışı” (Akyüz ? : 183) engel olmuştur. Buraya, hayran olduğu ve tesirinde çok kaldığı Maupassant'ın şu sözü uygun düşmektedir: *Bizler hayvanız, daima insiyakların esiri kalacağız, bizi hiçbir şey değiştirmeyecektir.*” (Akı, 1960: 220). Gerçekten de Yakup Kadri ömrü boyunca yaşam tarzından taviz vermemiştir.

Hülâsa Yakup Kadri Karaosmanoğlu, sadece *Yaban* romanında değil, eserlerinin çoğunda köye, köylüye, halka karşı mesafeli olmuş ve onlara yabancı kalmıştır. Bunun sebepleri arasında; başta karamsar olan mizacını, onun sanat ve soy aristokratlığını, hep yönetici sınıfta yer almasını, olaylara bir İstanbullu olarak ve İstanbul gözüyle bakmasını gösterebiliriz.

Fakat kabul etmek gerekir ki Yakup Kadri, bir döneme damgasını vurmuş büyük bir edebiyatçı, Millî Mücadele'ye yazılarıyla mühim katkılar sağlayan bir kalem mücahidi, gerçek bir Atatürkçü, siyasetçi, diplomat ve aydın biridir. Aydın ile halk arasındaki çatışmayı her fırsatta dile getiren ve bunun sorumlusunun da yine aydınlar olduğunu söylemekten çekinmeyen entelektüel bir fikir adamıdır. Aynı zamanda Tanpınar'ın tabiriyle: “*Realiteye ancak bir fikrin arasından bakan, insanı ancak bir idealle tamamladığı zaman kabul eden*” (Tanpınar, 1992: 121) usta bir sanatkârdır.

Bu makale ile ayrıca Yakup Kadri'nin *Kastamonu* adlı yazısı Latin alfabesine aktarılarak okuyucusuyla buluşmuş oluyor.

20 Mesela 1928'de Ankara'da bulunan Tanpınar, başta Ankara kalesi olmak üzere, Ankara sokaklarında dolaşmayı, eski Anadolu evlerini seyretmeyi çok sevdiğini söyler. Yakup Kadri'nin Ankara romanını okurken de içinin burkulduğunu Beş Şehir'de anlatır (Tanpınar 1987: 214).

Kaynakça

- Akı, N. (1960). Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslûp, İstanbul.
- Aktaş, Ş. (1987). Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Ankara: Kültür ve Bakanlığı Yayınları.
- Akyüz, K. (?). Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923 (Beşinci baskı). Ankara: İnkılap Kitabevi Yayıncılık.
- And, M. (1974). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Sağanak'ı, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Kasım, C.XXX, S: 278.
- Ayda, A. (1984). Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hatıralar). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Bingöl, N. (1944). Yakup Kadri'nin Beş Romanında Fransız Realist ve Natüralistlerinin Tesirleri, DTCFD III/1.
- Büyükarman, D. A. (2002). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun İkdâm Gazetesinde 1919-1922 Yılları Arasında Yazmış Olduğu Makalelerin Çevirimi-İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Çalık, E. (1993). Edebî Mülakatlar. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Demirci, F. (2006). Kadro Hareketi ve Kadrocular, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15, Ağustos.
- Enginün, İ. (1983). Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (1989). Yakup Kadri ve Halide Edip, Doğumunun Yüzüncü Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Enginün, İ. (2004/1). Millî Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2004/2). Ömer Seyfettin, Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin Dil ve Edebiyat Görüşleri 1909-1918, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2004/3). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Dil Hakkındaki Görüşleri, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eronat, C. Y. (1996). Yakup Kadri'den Hasan Âli Yücel'e Mektuplar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eski, M. (1998). İsmail Habib Sevük'ün Açıksöz'deki Yazıları 1921-1922. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Göze, E. (1981). Peyami Safa Nazım Hikmet Kavgası. İstanbul: Selçuk Yayınları.
- Gürel, H. (1969). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Edebî Makaleleri (İkdâm 1913-1923), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi, No. THT 358, İstanbul.
- Huyugüzel, Ö. F. (1989). Yakup Kadri'nin Hikâyelerinde Anadolu, Doğumunun Yüzüncü Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

- Kantarıcıoğlu, S. (2008). *Yakınçağ Tarihimizde Roman 1908-1960*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Kaplan, M. (1993). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, R. (1997). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K., Atay, F. R. ve Us, M. A. (1980). *İzmir'den Bursa'ya*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1933). *Bir Kıssa ve Bir Hisse*, Kadro, 14, Şubat.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1934/1). *İnkılap Edebiyatı*, Kadro, 25, Ocak.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1934/2). *Eser ve Halk*, Kadro, 26, Nisan.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1934/3). *Moskova Edebiyat Kongresinde*, Kadro, 33, Eylül.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1943). *Bir Serencam*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1964). *Ergenekon Millî Mücadele Yazıları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1965). *Anamın Kitabı*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1980). *Vatan Yolunda (Haz. Atilla Özkırmımlı)*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1987). *Panorama*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1991). *Tiyatro Eserleri (Haz. Niyazi Akı)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1996). *Yaban (Haz. Atilla Özkırmımlı)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1999). *Millî Savaş Hikayeleri (Haz. Atilla Özkırmımlı)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2000). *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2002). *Hep O Şarkı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2003). *Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2004). *Hüküm Gecesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2004b). *Bir Sürgün*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2007). *Atatürk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2008). *Zoraki Diplomat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kefeli, E. (1989). *Yaban'da Tesirler, Doğunun Yüzüncü Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Korkmaz, Y. (1980). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Makaleleri (1920 İkdâm gazetesini)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi, No. THT 1673, İstanbul.
- Moran, B. (1991). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Narlı, M. (2013). *Romanlar ve Taşralar: Türk Romanında Taşra Algıları Üzerine Bir Değerlendirme*, Bilig, Kış 2013, 64.
- Oğuzkan, F. (1979). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Okay, O. (2011). *Türk Romanında Köy Gerçeği ve Yaban*, Edebiyat ve Edebî Eser, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Polat, H. N. (1987). *Şahabettin Süleyman*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Polat, H. N. (2001). Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.24.
- Serdar, A. (2002). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Cinsellik. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sevim, A. (1989). Esere Dönük Tahlil Metodunun Yakup Kadri'nin "Yaban" Adlı Romanına Uygulanması. Doğumunun Yüzüncü Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Sütçü, T. (2004). Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Vatan Temi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tanpınar, A. H. (1992). Edebiyat Üzerine Makaleler (Haz. Zeynep Kerman). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2008). Günlüklerin Işığında Tanpınarla Başbaşa, (Haz. İ.Enginün-Z. Kerman). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1987). Beş Şehir. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tarım, R. (1989). Bir Münakaşa Etrafında: Yakup Kadri ve M.Rauf. Doğumunun Yüzüncü Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Uç, H. (2005). Hikâyeci ve Romancı Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Uğurcan, S. (1989). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hatıraları ile Romanları Arasındaki Münasebet. Doğumunun Yüzüncü Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Uğurcan, S. (2012). Yakup Kadri'nin Roman Kahramanlarında Değişme, Edebiyatımızdan I, Edebiyat Tarih İlişkisi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yorulmaz, B. (1989). Diplomat Olarak Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Doğumunun Yüzüncü Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Yücel, H. Â. (1989). Edebiyat Tarihimizden. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücel, M. (2003). Yakup Kadri Karaosmanoğlu Seçmeler I, Ankara. www.hastalik.terimleri.com.

EK

Anadolu İhtisasları III: Kastamonu²¹

1293'de vefat eden Galip Abdulhalim Paşa'nın Divânı'nı okumamış bir kimseye Kastamonu'nun manevî sîmâsını tarif etmek, bu vilâyetin hayatından mütereşşih manayı tesbit eylemek pek müşkül bir iştir. Zîra Kastamonu merkezi, Anadolu'nun bütün faziletlerini, bütün nakîselerini, hasenât ve seyyiâtını çirkin ve güzel

21 Yakup Kadri'nin bu yazısı, ilk önce "İkdam" gazetesinin 9 Temmuz 1921 tarihli nüshasında, daha sonra oradan iktibasla "Açıksöz" gazetesinin 17 Temmuz 1921 tarihli sayısında yayımlanmıştır.

tarafklarını, hülâsa tuzunu biberini balı ve pekmeziyle beraber kendi nefsinde cem etmiş bir halîttadır. Bu halîttadan asıl usâreyi çıkarmak ve onu muayyen bir çerçeve içine sokarak derli toplu bir gül halinde gösterebilmek için başlı başına büyük bir cilt yazmak icâb eder. Fakat acaba bulanık bir derenin kenarına çömelmiş bu abûs, vîrân ve kara şehir, bütün haşin kaşlı ve silik bakışlı sükkânıyla, umûmî ma'îşetin bütün o sıtmalı durgunluğuyla bu derece dikkat ve alakaya layık mıdır? Kastamonu da Anadolu'nun herhangi bir şehri gibi insana ancak medenî yerlerin daüssılasını vermekten ve ruhu uyuşturucu bir kasvet içinde hurde-hâş etmekten başka bir işe yaramayan, bir husûsiyeti olmayan alelade bir vilayet merkezi değil midir? Bunu iddia edebilmek için çok satcin(?)²² olmak veyahut Kastamonu'ya gelmezden evvel -yukarıda dediğim gibi- Galip Paşa'nın Divânı'nı okumamış bulunmak lazım gelir. Bu divânın özü Kastamonulunun kanıdır. Bu kitaba haşin bir kuvvet veren o galiz cinaslar, o kaba saba şive, o lüzûmundan fazla erkekçe hassasiyet, o sert ve babayâne Bizanslılık, bura halkının ruhunu ve kafasını teşkil eden husûsi ve harsî anâsırdandır. Diyebilirim ki Kastamonulular bu divâna göre yaşıyor ve Kastamonu, umumi heyetiyle insana bu divândan alınan lezzeti veriyor.

Bu divândan alınan lezzet diyorum, sanki ondan bir lezzet almak mümkünmüş gibi. Ben onu ilk okuduğum zaman birden bire açık saçık bir levha karşısında bulunan bir genç kız gibi kızardığımı hatırlıyorum. Azıcık garp tehzibini almış, yontulmuş ve incelmış bir İstanbullu Türk şevkiyle belki Unkapanı'ndaki hamallarla düşüp kalkmaya tahammül edebilir, fakat bu kitabın edebiyata hassasiyetinin hiçbir tarafıyla mukavemet edemez. Ruhu sert bir avuçta sıkılan bir ipek parçası gibi buruşuklar içinde kalır.

Konuşulan lisânda bazı sözler, bazı kelimeler vardır ki onu bir kağıt üstüne yazmak şöyle dursun hatta kendi kendimize yüksek sesle söylemekten bile utanırız. Kastamonu'da hava hep bu gibi kelimelerin ahengiyle doludur. Burada söze mutlaka ya kaba bir söğüntü veya açık bir cinâsla başlanır. O kadar ki insan bu nevi konuşmalardan birini dinlerken ikide birde korku ile etrafına bakınmaktan ve acaba herkes de benim işittiğimi duydu mu diye telaşa düşmekten men'-i nefis edemez. Bereket versin ki erkeklerin konuştuğu yerlerde tek bir kadın bulunmasının imkânı yoktur. Bütün Anadolu kasabaları ve şehirleri gibi Kastamonu halkı yalnız erkekten mürekkeptir. O kadar erkekten mürekkeptir ki tek tük rast gelinen kadınları bile bizim "kadın"dan anladığımız manada kadın telakki etmek mümkün değildir. Bunlar bütün o tepeden turnağa kadar örtülüşlerine rağmen gerek tavır ve edâları gerek endâmlarının kesafeti hatta gerek sesleri itibarıyla bizim İstanbul beylerinin herhangi birinden daha ziyâde erkektirler.

Bunun içindir ki pâ-y-i taht kıyafetini, pâ-y-i taht mişvar ve evza'ını henüz terk etmemiş

bazı gençler bu halkın arasında âdeta zenne taklidine çıkmış orta oyuncularını gibi görünüyorlar. Kim bilir Kastamonulular böyle setre pantolonlu, yerden temennâli ve “efendim”li “bendeniz”li insanlara ne nazarla bakarlar, ne kadar gülünç ve ne kadar çit kırıldım bulurlar.

Demiştım ki Galip Paşa'nın Divânı'nı ilk okuduğum zaman bir genç kız gibi kızarmıştım. Bu divânın hissiyâta tatbiki demek olan Kastamonu muhitinde yalnız kızarmakla kalmıyorum, aynı zamanda içimde bir şeyin inceldiğini ve bu mütemâdi incelmeye yüzünden hiddet ve isyâna benzer bir hâle müptelâ olduğumu da hissediyorum.

Frenk muharrirlerinden Paul Borje Amerika'ya dair yazdığı bir kitabın başında derki: “Vaşington'a çıkar çıkmaz sanki birden bire kafamın üstüne bir yumruk yemiş gibi sersemledim.” Buradaki sert ve haşin âlemin benim üzerimdeki tesiri de bundan başka bir şey olmamıştır. Sınırlarımız ne kadar zayıflamış ne kadar titiz, ne kadar dakik olmuştuz. Bir kelimedede ne kadar kadınlaşmışız.

Gece beni bir evden davet ettiler. Bir hizmetçi kadın elinde bir fenerle beni bulunduğum handan almaya geldi ve önde ben, arkada Kastamonu'nun karanlık sokaklarını geçerken zannediyordum ki bir zeybek beni dağa kaldırıyor

Kastamonu ahali az çok bütün Anadolulular gibi bu sert ve katı görünüşleri altında kelimenin bir nevi hassasiyete alem olan manasıyla, âdeta bizantik ruh taşıyorlar. Bu ruh en kabasından en incesine kadar her türlü sefahata meyyâldir. Frenklerin “şarkkâri keyf” dedikleri hiçbir kanun, hiçbir had, hiçbir ölçüt tanımayan o kesif, koyu ve ağdalı zevkleri gelip de asıl burada görmeli.